

CELJSKO GLEDALIŠČE

1956-1957

6

MACBETH

William Shakespeare

MACBETH

(THE TRAGEDY OF MACBETH)

tragična balada v dveh delih

Glas prve vešče	Marijan Dolinar
Glas druge vešče	Tone Terpin
Glas tretje vešče	Slavko Belak
Macbeth	Pavle Jeršin ali Albin Penko
Banquo	Slavko Strnad
Macduff	Janez Eržen
Kralj Duncan	Pavle Jeršin ali Albin Penko
Malcolm	Sandi Krošl
Lady Macbethova	Mara Černetova ali Angelca Hlebecetova
Sluga	Avugst Sedej
Lenox	Slavko Belak
Donalbain	Vlado Novák
Morilec	Tone Terpin
Seyton	Janez Skof
Zdravnik	Marijan Dolinar
Dvornica	Nada Božičeva

Maks Bukovec — Franjo Cesar — Zora Červinkova — Marijan David — Konrad Faktor — Marija Goršičeva — Vlado Kalapati — Franjo Klobučar — Bogo Kotnik — Ida Lesova — Pavle Mirnik — Brigita Rudolfova — Cveto Vernik — Tone Vrabl — in Mara Černetova ali Angelca Hlebecetova

PRIREDBA IN REZIJA ANDREJ HIENG

Prevod	Oton Zupančič
Scena	Sveta Jovanović
Kostumi	Alenka Bartl-Serša
Tehnično vodstvo	Franjo Cesar
Razsvetljava	Bogo Les
Inspicent	Vlado Kalapati
Sepetalka	Olga Puncerjeva
Lasuljar	Vinko Tajšek
Lasuljarka	Pavla Gradišnikova
Vodstvo krojaških del	Jože Gobec
Vodstvo šiviljskih del	Amalija Palirjeva
Vodstvo mizarskih del	Jože Hočevar
Slikarska dela	Ivan Dečman
Rekviziti	Ivan Jeram
Čevljarska dela	Konrad Faktor
Garderoba	Pavla Pristovškova

PREMIERA V ČETRTEK, 17. 1. 1957

Balada o veliki samoti

V usodnih trenutkih (usodnih na zunaj ali le v tebi) si vsekdar sam. Mostu od človeka k človeku ni...

To je vodilni motiv Shakespearove balade o nasilniku in samovzancu Macbethu.

Strahoten je, zverinski in zločinski. Nehotene primerjave z nekaterimi nasilniki dvajsetega stoletja se kar vsiljujejo.

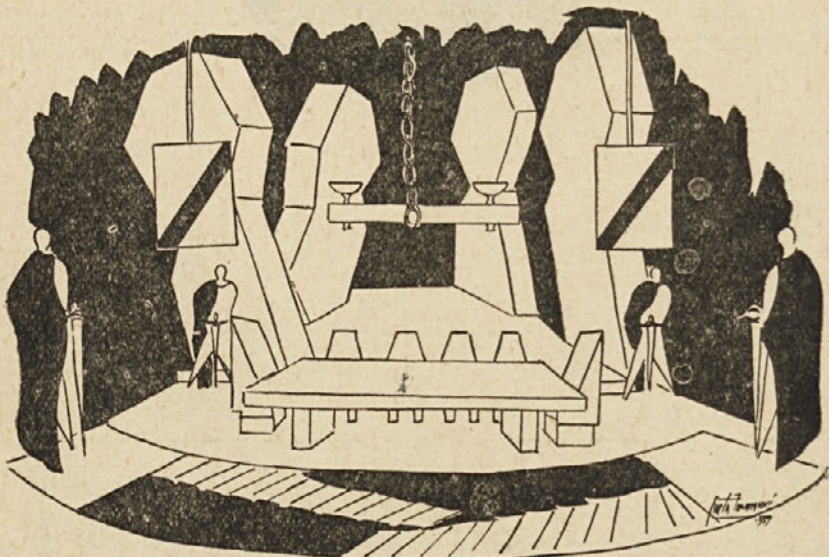
Zlasti s Hitlerjem. Saj izvira Macbethovo politično zločinstvo iz nemoči. Iz nezadovoljstva s svojo klavirno osebnostjo.

Shakespeare stoji pred nerazložljivim pojavom nadnaravne zlobe kot nebogljjen, zaupljiv dobrotljivec, ki ne zna in noče verjeti, da v mejah navadne in zdrave človeške osebnosti sploh morejo nastajati npravnstveni nesmisli množične, velikanske grehote.

Zato si ve razlagati vélikega zločinca le kot žrtev nenaturnega vpliva nenaturne strasti: čarovnice so zgolj pripomoček — usodna je lady Macbethova. Ta žena je nenaturna:

*Dojila sem, in vem, kako sladko je
ljubiti dete, ki mi pije mleko:
vendar, ko se mi je v obraz smejalo,
bila bi prsi svoje iztrgala
mu iz brezzobih dlesen in mu mozeg
iztreščila, da sem tako prisegla
kot ti na to.*

Ze sama ta misel je nenaturna. In vrhu tega še: Dojila sem... A kje je njeno dete? Brez otroka je vendar. Nekaj je bolnega, nekaj nena-

Arh. Sveta Jovanović: osnutek prizorišča za Macbethovo pojedino

ravnega v tej ženski. In Macbeth — ta ji je suženjsko vdan. Kar hoče lady, to stori. Spolno suženjstvo — pravijo temu novejši psihologi. Samo tako — se zdi ljudomilemu poetu — samo iz boleznj more nastati silen greh.

In potlej poje balada iz kitice v kitico: zločin nujno rodi zopet zločin. Stara modrost, a nujna.

Oduren, strašen je trinog v divjanju nepremišljenega zločinstva. Studi se poetu.

In vendar — kot sta bila ta dva že sama, sama, sama, ko sta spočela zločin, tako je sam in trikrat sam Macbeth pred koncem, ko koalicija sončnih junakov že zmaguje.

In tu je Shakespeara preblislila iskriva, čustvena pesniška misel liričnega speva o samoti. O silni veličini samotnega človeka (ponavljam besede intimnejšega poznavalca te balade): in v tej strašni, brezzračni samoti se tudi završeni zločinec poviča.

Zmožen je izgovoriti nemara najlepše besede, kar jih je Shakespeare kdaj napisal:

*Živel sem dosti dolgo: moja pot
zašla je med suhljad, med žolto listje;
in kar naj spremljalo bi stara leta,
kot čast, ljubezen, sluštvo, verni drugi,
to me ne čaka; pač pa kletve, tihe,
toda globoke, čast besedna, dih,
ki ga odklanjalo bi srce ubogo,
a si ne upa.*

In še drugi tak odstavek zadnje predsmrtne žalosti:

*Le jutri, in spet jutri, in spet jutri
počasi plazi se od dne do dne,
do zloga zadnjega v zapisku časa;
in prav vsi naši dnevi včerajšnji
svetili norcem so v trohljivo smrt.
Le vgasni, vgasni, kratka luč! življenje
je potujoča senca, beden glumec,
ki se razpreza svojo urico
po odru. in potem o njem ni sluha;
le pravlička je, ki bedak jo pravi,
vsa zvočna in vsa burna, brez pomena.*

Kdor je zmožen izgovoriti take besede zadnje odpovedi, ne more biti le banalen zlikovec. Shakespearu je avtomatizem pesniškega stvariteljstva razmaknil tesne okvire politične pripovedke o samozvancu in o zmagi koalicije legitimistov. Vrinil mu je v ta okvir misel na notranje poveljčanje človečnosti v samoti.

Nemara je bila tu Shakespearova nezavedna misel ta: samota je bistveni prilastek človečnosti. Ko se zver z doslednimi zločini prigrize do popolne samote, postane zopet človeška. Moč človečnosti je v tem, da na kraju vendar počloveči tudi docela razčlovečenega zločinca: ker je zopet sam, tako kot prej, ko še ni bil zločinec.

Vsa ta balada (namerno se izogibljem besedi »tragedija«) se godi v megleni praznoti mračnih, silnih, nedoumljivih goličav barbarske in neznane dobe, neznanega kraja. Le v tem grozljivo pravljicnem območju mitov je možna tako strahotna pesem silnih zločinov in trpkega poveljevanja v zlomu.

H. G.

Pripovedka o Macbethu

Iz znamenite mladinske (a vsem starostim namenjene) knjige Charlesa Lamba in njegove sestre Mary povzemamo preprosti in prostodušni vsebinski povzetek tragedije. Charles in Mary Lamb sta v devetnajstem stoletju napisala zbirko teh povzetkov pod naslovom *Pripovedke iz Shakespeara* (*Tales From Shakespeare*). V prevodu dr. Ivana Črnagoja je to klasično knjigo mladinske književnosti pred nekaj leti izdala Mladinska knjiga v Ljubljani. S svojo prostodušno, pravljíčarsko odkritosrčnostjo naj bo ta povzetek gole zgodbe tu protiutež silnim, grozljivim podtalnim tokovom, ki sicer odmevajo iz našega pojmovanja te silne in nadnaravne pesnitve.

Iz slovenske izdaje iste knjige ponatiskujemo na drugem mestu tudi spis dr. Franceta Koblarja o Shakespearovem življenju in delu.

Ko je vladal na Škotskem kralj Duncan Blagi, je živel tam močnejši plemič Macbeth. Bil je kraljev bližnji sorodnik in je užival zaradi svojega hrabrega vedenja pred sovražnikom na dvoru veliko spoštovanje. Zadnjič se je izkazal takrat, ko je porazil uporniško vojsko, kateri so prihiteli v velikem številu na pomoč norveške čete.

Ko sta se škotska generala Macbeth in Banquo vračala iz tiste velike bitke kot zmagovalca, ju je vodila pot čez golo, izsušeno ravan, kjer so ju ustavile tri čudne prikazni, ki bi bile podobne ženskam, če se ne bi tudi zaradi svoje uvele kože in divje našemljenosti popolnoma razlikovale od drugih zemeljskih bitij.

Macbeth jih je prvi nagovoril; one pa so bile videti užaljene, ker so vse tri položile svoje razpokane prste na izsušene ustnice, češ da naj bo tiho. Nato je prva med njimi pozdravila Macbetha kot kneza Glamisa. General se ni malo začudil, da ga taka strašila poznajo; še veliko bolj pa je ostrmel, ko ga je takoj nato druga pozdravila kot kneza Cawdorskega, ker se za ta naslov ni nikdar potegoval; tretja pa mu je zaklicala: »Slava ti, Macbeth, ki nekoč boš kralj!«

Ta preroški pozdrav ga je zelo presenetil, saj je dobro vedel, da ne sme misliti na kraljevski prestol, dokler so živi kraljevi sinovi. Nato so se prikazni obrnile k Banquu in ga ogovorile s skrivnostnimi besedami:

»Manjši kakor Macbeth in večji! Ne tako srečen, ampak veliko srečnejši!« Prerokovale so mu, da bodo njegovi sinovi kralji na Škotskem, čeprav on sam ne bo nikdar kralj. Nato so se dvignile v zrak in izginile; iz tega sta generala spoznala, da sta imela opravka s sojenicami.

Ko sta stala sredi planjave in pretehtavala ta čudni dogodek, so prispeli kurirji, ki jih je kralj pooblastil, naj podeli Macbethu dostojanstvo kneza Cawdorskega; in ker je bilo to v čudovitem soglasju s prerokovanjem čarovnic, je Macbeth tako ostrmel od presenečenja, da ni mogel kraljevim slom ničesar odgovoriti. Pač pa se mu je v tistem trenutku obudilo v srcu vedno naraščajoče upanje, da se bo uresničilo tudi prerokovanje tretje čarovnice in da bo nekega dne postal kralj Škotske.

Obrnil se je k Banquu in dejal: »Ali kaj upate, da bodo vaši sinovi kralji, ko se je to, kar so čarovnice obljubile meni, tako lepo uresničilo?«

»Upanje vas že lahko podžge,« je odgovoril general, »da boste upirali oči v prestol; a dostikrat nam odposlanci teme povedo resnico o majhnih stvareh, da nas zapeljejo v varljiva dejanja s silnimi posledicami.«

Toda zlobno podpihovanje čarovnic je seglo Macbethu preveč globoko v dušo, da bi poslušal svarilo dobrega Banqua. Odslej je premišljeval samo o tem, kako bi zasedel škotski prestol.

Macbeth je imel ženo, kateri je povedal, da so mu večše prerokovale čudne stvari, ki so se deloma uresničile. Ona je bila slaba, častihlepna ženska in da bi se z možem povzpela do veličine, pa bi ji bilo malo mar, s kakšnimi sredstvi bi se to zgodilo. Začela je spodbadati moža, ki je v svoji nameri omahoval; zakaj Macbethu se je prelivanje krvi upiralo, ona pa mu je neprehoma dopovedovala, da je treba kralja umoriti, češ da bo to prvi korak k uresničenju prerokovanja.

Škotski kralj je v znak posebne naklonjenosti dostikrat obiskoval najodličnejše plemiče svojega kraljestva in užival njihovo gostoljubnost; in tako se je namerilo, da je prišel v spremstvu svojih dveh sinov Malcolma in Donalbaina tudi k Macbethu. S seboj je privedel veliko število plemičev in služabnikov, ker je hotel Macbetha zaradi njegovih bleščečih uspehov v vojnah prav posebno počastiti.

Macbethov grad je ležal na prijetnem kraju; zrak je bil tam okrog mil in zdrav, o čemer so pričala številna gnezda, ki so jih spletle lastavice pod nastavki in izboklinami gradu in sploh povsod, kjer so le našle pripravnega prostora. Zakaj tam, kjer prebivajo in se množe te ptice, je zrak po navadi dober. Kralj je bil ves vesel, ko je stopil v grad in k temu je mnogo pripomogla spoštljiva pozornost graščakinje, gospe Macbeth, ki je znala zahrbtno namene spretno prikrivati s smehljajem. Kadar je hotela, je bila podobna nedolžni cvetici, v resnici pa je bila potuhnjena kača.

Kralja je potovanje utrudilo in je šel zgodaj spat. V razkošni spalnici sta spala poleg njega tudi dva njegova služabnika (kakor je bila tedaj navada). S sprejemom je bil izredno zadovoljen in preden se je umaknil v spalnico, je višje oficirje obdaroval. Hkrati je poslal gospe Macbeth dragocen diamant s poklonom, da je najgostoljubnejša gospa, kar jih pozna.

Bilo je že sredi noči in nastopil je čas, ko je polovica sveta videti mrtva, ko mučijo speče ljudi hude sanje in ko ostanejo zunaj samo volkovi in morilci. Tedaj je gospa Macbeth bedela in preudarjala, kako bi kralja umorila. Ne bi se pripravljala za dejanje, ki je za ženski spol tako strašno, če se ne bi bala, da je njen mož za premišljen umor preveč prežet s človekoljubnostjo. Vedela je, da je sicer častihlepen, a kljub temu poln pomislekov in predsodkov; da še ni dozorel za zločin, kakršen po navadi krona čezmerno častihlepnost. Pregovorila ga je, da je privolil v zločin, dvomila pa je o njegovi odločnosti. Bala se je, da ne bi posegla vmes nežna plat njegove narave (ki je bila bolj človečanska kakor njena) in ji namero preprečila. Zato je sama prišla za bodalo in se bližala kraljevi postelji. Bila je toliko previdna, da je zvečer oba služabnika napojila z vinom, tako da sta vsa omamljena zaspala, ne da bi se kaj zmenila za svojo dolžnost. Pred njo je ležal Duncan, ki se je po napornem potovanju pogreznil v globoko spanje;

in ko ga je pazljivo pogledala, se ji je zdelo, da je v spanju podoben njenemu očetu. Zato ni imela poguma, da bi se ga lotila.

Vrnila se je, da bi se posvetovala z možem. Njegov sklep je bil že precej omajan. Prišel je do zaključka, da govore proti takemu dejanju tehtni razlogi. Predvsem ni bil samo kraljev podanik, ampak njegov bližnji sorodnik; razen tega je bil kralj tisti dan njegov gost in po zakonih gostoljubnosti je bila njegova dolžnost, da morilcem vrata zapre, ne pa da sam zagrabi za nož. Spomnil se je tudi, kako pravičen in usmiljen kralj je Duncan, ki svojim podložnikom nikdar ne stori nič žalega, in kako ima svoje plemiče rad, njega pa še prav posebno. Obšla ga je misel, da so taki kralji deležni skrbne božje zaščite in da so njihovi podložniki še veliko bolj dolžni maščevati njihovo smrt. Še več: Macbetha so vsi ljudje visoko spoštovali ravno zavoljo tega, ker mu je bil kralj naklonjen; kako bi bila njegova čast omadeževana, če bi se razvedelo, da je zagrešil tako podel zločin!

V takih duševnih bojih je našla gospa Macbeth svojega moža: nagibal se je k boljši plati in je že sklenil, da na tej poti ne bo šel dalje. Toda ona je bila ženska, katere ni bilo lahko omajati v hudobnem naklepu; začela mu je šepetati na uho besede, s katerimi je prelivala temne plasti svoji duše v njegovo; naštevala mu je razlog za razlogom, zakaj v svoji nameri ne sme odnehati, in poudarjala, kako lahko je to dejanje izvedljivo, kako hitro bo vse opravljeno in kako bo dejanje, storjeno v eni sami kratki noči, prineslo kraljevski razmah in sijaj vsem njunim nočem in dnevom v bodočnosti. Potem mu je prezirljivo očitala, da je svoj naklep spremenil ter ga obdolžila omahljivosti in strahopetnosti. Rekla je, da je že došla in da ve, kako nežno je ljubila otroka, ki je pil njeno mleko: da pa bi ga v trenutku, ko se ji je nasmejal v obraz, odtrgala od prsi in mu raztreščila glavo, če bi bila to tako slovesno prisegla, kakor je prisegla, da bo izvršila ta umor. Pripomnila je tudi, kako lahko bo zvrniti krivdo za zločin na pijana, speča služabnika. S svojim ostrim jezikom je njegovo cincanje tako ožigosala, da je še enkrat zbral ves svoj pogum za krvavi posel.

Vzel je bodalo in se prikradel v temno sobano, kjer je ležal Duncan. Ko je prišel tja, se mu je zazdelo, da vidi v zraku drugo bodalo, obrnjeno proti njemu, s kapljami krvi na rezilu in na konici; a ko ga je skušal zgrabiti, je hlastnil samo zrak. Preslepil ga je privid njegovih vročinskih možganov, ki jih je stiskal zločinski naklep.

Ko se je tega strahu otesel, je vstopil v spalnico h kralju in ga odpravil na drugi svet z enim samim sunkom bodala. V trenutku, ko ga je zabodel, se je eden od obeh služabnikov, ki sta spala v isti sobi, v spanju zasmel, drugi pa je zakričal: »Umor!«, tako, da sta se oba prebudila. Odmolila sta kratko molitvico, nato je eden dejal: »Bog naju blagoslovi,« drugi pa je odgovoril: »Amen,« in nato sta spet zaspala. Macbeth, ki je obstal in ju poslušal, je tudi hotel reči »Amen«, ko je možak spregovoril »Bog naju blagoslovi,« a čeprav je bil blagoslova hudo potreben, mu je beseda zastala v grlu in je ni mogel spregovoriti.

Nato se mu je zazdelo, da sliši glas, ki je kričal: »Ne spite več! Macbeth mori spanje, nedolžno spanje, ki hrani življenje.« Še in še je kričal vsej hiši: »Ne spite več! Glamis je umoril spanje, zato naj Cawdor več ne spi, Macbeth ne spi!«

Pod strašnim pritiskom vzburkane domišljije se je Macbeth vrnil k svoji ženi, ki je ves čas prisluškovala in je že mislila, da mu je zmanjkalo poguma ali pa da mu je vse skupaj izpodletelo. Vrnil se je

tako raztresen, da je spet grajala njegovo neodločnost in mu rekla, naj si gre umiti okrvavljene roke; potem je vzela bodalo in šla namazat lica služabnikov s krvjo, da bi bila onadva osumljena zločina.

Napočilo je jutro in razgalilo umor, ki ga ni bilo mogoče skriti; čeprav sta Macbeth in njegova gospa hlinila veliko žalost in so bili dokazi proti služabnikom dovolj tehtni (bodalo in s krvjo namazana lica so pričali proti njima), se je vseeno zvrnil ves sum na Macbetha, ker so bili nagibi, ki so njega privedli do tega dejanja, veliko verjetnejši. kakor jih je bilo možno pripisovati dvojici ubogih in neumnih služabnikov. Zato sta Duncanova sina zbežala; njegov starejši sin Malcolm se je zatekel na angleški dvor, mlajši, Donalbain, pa je pobegnil na Irsko.

Ker ni bilo več kraljevih sinov, njegovih zakonitih naslednikov, je ostal prestol prazen; kot najbližjega sorodnika so kmalu kronali za kralja Macbetha in tako se je prerokovanje več natanko izpolnilo.

Dasiravno sta se Macbeth in njegova žena znašla na tako visokem položaju, vseeno nista mogla pozabiti, kaj so prerokovale večje: kljub temu, da bo Macbeth postal kralj, mu na prestolu ne bodo sledili njegovi otroci, ampak otroci generala Banqua. Ta misel in pa zavest, da sta si umazala roke s krvjo in storila strašen zločin samo zato, da sta zagotovila prestol Banquovim potomcem, sta ju tako grizla, da sta sklenila Banqua in njegova sina umoriti. S tem bosta preprečila, da bi se uresničilo prerokovanje sojenic, ki se je v njunem primeru tako presenetljivo izpolnilo.

V ta namen sta priredila imenitno večerjo, na katero sta povabila same najodličnejše plemiče; med drugimi sta bila z znaki posebnega spoštovanja povabljeni tudi Banquo in njegov sin Fleance. Pot, po kateri bi imel Banquo tisti večer priti v palačo, je bila zasedena z morilci, ki jih je najel Macbeth, in ti so Banqua zabodli; Fleance pa je med spopadom ušel. Ta Fleance je bil začetnik dinastije vladarjev, ki so se pozneje vrstili na Škotskem prestolu vse do Jamesa VI., kralja Škotske in prvega kralja tega imena v Angliji, ki je združil Anglijo in Škotsko pod isto krono.

Kraljica se je izkazala s kraljevsko vljudnostjo in je bila pri večerji tako prijazna in zgovorna, da se je vsem gostom prikupila; Macbeth se je čisto po domače pogovarjal z zbranimi plemiči in dejal, da ima pod streho vse ugledne veljake države; manjka samo še njegov dobri prijatelj Banquo, za katerega pa upa, da ga bo moral pograjati zaradi zamude, ne pa obžalovati, da se mu je pripetilo kaj hudega. V trenutku, ko je izgovoril te besede, se je prikazal v dvorani duh umorjenega Banqua (ki ga je dal umoriti on) in je sedel na stol, na katerega je nameraval sedeti Macbeth.

Dasiravno je bil Macbeth pogumen mož, eden tistih, ki bi stopili tudi hudiču brez bojazni nasproti, je pri tem strašnem prizoru prebledel od strahu in se ves pobit zastrmel v prikazen. Kraljica in zbrani plemiči, ki niso videli ničesar drugega, kakor da bulji (po njihovem mnenju) v prazen stol, so mislili, da je samo tako raztresen. Ona ga je pokarala in zašepetala, da se mu ravno tako blede kakor takrat, ko je šel ubiti Duncana in je zagledal v zraku bodalo. Toda Macbeth je prikazen še vedno gledal in se ni nič zmenil, kaj bi utegnili reči gostje: senco je nagovoril z zmedenimi, a vendar pomenljivimi besedami, da se je kraljica zbala razodetja strašne skrivnosti in je goste v vsej naglici odslovila, češ da je Macbetha popadla bolezen, ki se ga dostikrat loti.

Tako grozni prividi so mučili Macbetha. Kraljico in njega so trapile v spanju hude sanje in Banquova kri ju ni nič bolj vznemirjala kakor Fleanceov beg, saj sta videla v fantu začetnika vladarske rodbine, ki bo zaprl njunim otrokom pot do prestola.

V vrtincu zloveških misli nista našla nobenega miru in Macbeth se je navsezadnje odločil, da bo poiskal sojenice in jih vprašal, česa se mu je treba najbolj bati.

Našel jih je v votlini sredi zapuščene ravnine; ker so v svoji jasnovidnosti vedele, da bo prišel, so že pripravljale strašne napoje,

Alénka Bartl-Serša:
osnutek za kostum Lady Macbethove

s katerimi so vplivale na peklenške duhove, da so jim razodeli prihodnost. Svoje grozotne napoje so kuhale iz krastač, netopirjev, kač, močeradov, pasjih jezikov, kuščarjevih nožic, sovjih perutnic, zmajevih luskin, volčjih zob, želodca požrešnega morskega psa, iz trupla čarovnice, koreninic strupene trobelike (to je treba izkopati ponoči, da učinkuje), kozjega žolča, židovskih jeter, iz mladik tise, ki poganja na grobovih, in iz prstkov mrtvega otroka. Vse to je vrelo v velikem kotlu, ki so ga hladile z opičjo krvjo, kadar je postal prevroč: v to mešanico so izlile kri svinje, ki je požrla svoje mladiče, in vrgle v plamen mast, ki se je nacedila pod vislicami, na katerih je končal morilec. S temi napoji so peklenške duhove prisilile, da so jim odgovarjali na vprašanja.

Macbetha so vprašale, ali hoče, da mu bodo same pregnale dvome, ali mu je ljubše, da bodo to opravili duhovi, njihovi gospodarji. On se ni nič prestrašil turobnih priprav, ki jih je opazil, in je pogumno odgovoril: »Kje so? Rad bi jih videl.«

Poklicale so duhove in prišlo jih je troje. Prvi se je prikazal v podobi glave s čelado: Macbetha je poklical po imenu in mu dejal, naj se pazi kneza Fifeskega; za to svarilo se mu je Macbeth zahvalil, ker je bil ljubosumen na Macduffa, kneza Fifeskega.

Drugi duh se je prikazal v podobi okrvavljenega otroka; Macbetha je poklical po imenu in mu rekel, naj se nikar nič ne boji, ampak naj

se roga človeški moči, kajti nobeno bitje, ki se je rodilo iz žene, nima moči, da bi mu prizadejalo kaj hudega: svetoval mu je, naj bo krvoloč, pogumen in odločen.

»Potem pa le živi, Macduff!« je zakričal kralj. »Čemu bi se te bal? Pa vendar — gotovost si hočem še bolj podkrepati. Ne smeš ostati živ; potem bom lahko rekel blede bojazni, da laže in naj mirno spi, čeprav bi grmelo.«

Ko je ta duh izginil, se je prikazal tretji v podobi otroka s krono na glavi in dreveščkom v roki, Macbetha je poklical po imenu in ga

Alenka Bartl-Serša:
osnutek za Macbethov kostum

potolažil, naj se ne boji zarot, ker ga ne bo nihče premagal, dokler se ne bo birnamski gozd premaknil v Dunsinane Hill.

»Sladko prerokovanje!« je zakričal Macbeth; »le kdo bi mogel premakniti gozd in ga odtrgati od korenin, vraščenih v zemljo? Že vidim, da bom preživel običajno dobo človeškega življenja in da me ne bo podrla nasilna smrt. Toda srce mi drhti, ker bi rado vedelo nekaj drugega. Povej mi, če res toliko veš, ali bodo Banquovi potomci kdaj vladali v tem kraljestvu?«

Tedaj se je kotel pogreznil v zemljo, zaslišala se je godba in mimo Macbetha se je zvrstilo osem senc, podobnih kraljem, zadnji se je pomikal mimo Banquo z ogledalom, v katerem je bilo videti še mnogo drugih senc. Banquo je bil ves krvav: Macbethu se je nasmehnil in pokazal s prstom na sence v zrcalu; iz tega je Macbeth razbral, da so to Banquovi potomci, ki bodo za njim vladali na Škotskem; nato so večše ob pritajenih zvokih godbe Macbethu na čast zaplesale, se od njega lepo poslovile in izginile.

Od tistega trenutka dalje so se Macbethu motale po glavi same krvave in strahotne misli.

Prva stvar, ki jo je izvedel po odhodu iz čarovniškega brloga, je bila ta, da je Macduff, knez Fifeski, zbežal v Anglijo, da bi se priključil vojski, ki jo je zbiral proti njemu Malcolm, najstarejši sin pokojnega

kralja. Macduff je nameraval Macbetha odstraniti in posaditi na prestol Malcolma, zakonitega Duncanovega naslednika.

Macbeth je ves besen naskočil Macduffov grad in pokončal z mečem njegovo ženo in otroke, ki so ostali doma. Jel je moriti vse, ki so bili količjak v sorodstvu z Macduffom.

S takimi in podobnimi dejanji si je odtujil vse odličnejše plemiče. Kdor je mogel, je zbežal k Malcolmu in Macduffu, ki sta se že bližala z mogočno vojsko, zbrano v Angliji; drugi pa so na tihem želeli uspeha uporniškemu orožju, čeprav iz strahu pred Macbethom sami niso posegli v boj. Macbethovi vojščaki so se le počasi zbirali. Ljudstvo je trinoga sovražilo; nihče ga ni ljubil ali spoštoval, vsi pa so ga sumničili, tako da je začel zavidati umorjenega Duncan. Ta je mirno počival v grobu, čeprav je bil žrtev najhujšega izdajstva; zadeti ga nista mogla ne jeklo ne strup, varen je bil pred zlobo domačih ljudi in pred tujimi vojskami.

Medtem ko se je vse to dogajalo, je umrla kraljica, njegova edina zaveznica v hudobiji, kateri se je včasih lahko naslonil k prsim in se za hip odpočil od morečih sanj, ki so ponoči oba izdelavale. Pravijo, da se je sama končala, ker ni mogla več prenašati očitkov vesti in javnega sovražstva. Po njeni smrti je ostal čisto sam; ni imel žive duše, ki bi ga ljubila ali skrbela zanj, nobenega prijatelja, kateremu bi lahko zaupal svoje zlobne naklepe.

Postal je popolnoma brezbrizen do življenja in si je želel smrti; toda bližajoča se Malcolmova vojska je obudila v njem ostanke nekdanjega poguma in sklenil je umreti (tako se je izrazil) »z oklepom na hrbtu«.

Razen tega so ga votle obljube večč navdale z varljivim zapužanjem, da ga ne more raniti nobeno bitje, ki se je rodilo iz ženske, in da ga ne bo nihče premagal, dokler se ne bo birnamski gozd premaknil v Dunsinane, kar pa se ne bo nikdar zgodilo, tako si je mislil. Zato se je zaprl v svoj grad, ki je bil s svojim močnim nezavzetnim zidovjem kos vsakemu obleganju; tam je mrkega obraza čakal, da se bo Malcolm približal. Nekega dne pa je ves bled prihitel k njemu sel; tako je drhtel od strahu, da prvi hip skoraj ni mogel spraviti iz sebe besede in povedati, kaj je videl; ko je stal vrh hriba na straži, tako je trdil, je pogledal proti Birnamu in opazil, da se je gozd začel premikati!

»Lažniva, suženjska duša!« je zakričal Macbeth, »če si si to izmislil, boš visel toliko časa živ na drevesu, da boš poginil od lakote. Če pa je tvoja bajka resnična, mi je vseeno, če ti napraviš isto z menoj.« Zakaj Macbeth je začel zdaj omahovati in izgubljati vero v dvoumne izjave duhov. Ničesar se mu ni bilo treba bati toliko časa, dokler se ne bi birnamski gozd premaknil v Dunsinane; in zdaj se je gozd premikal!

»Naj bo že kakorkoli,« je dejal, »če je res, kar trdi sel, potem z orožjem na plan. Bežati nočem od tod, tukaj ostati pa tudi ne. Sonca sem se že naveličal in si želim, da bi bilo mojega življenja konec.« V takem obupnem samogovoru se je pognal na oblegovalce, ki so se medtem že približali gradu.

Čudnega privida, da se premika gozd, ni težko razložiti. Ko je oblegovalna vojska korakala skozi birnamski gozd, je Malcolm kot iznajdljiv general vojakom velel, naj si odrežejo vsak po eno vejo in jo drže pred seboj, da ne bo mogoče presoditi, koliko jih je. In vojaštvo, ki je korakalo z vejami v rokah, je zbuvalo od daleč privid, ki se ga je sel tako prestrašil. Preroške besede, ki jih je spregovoril duh, so se

uresničile, čeprav drugače, kakor jih je bil razumel Macbeth, in podrl se je temelj, na katerem je bilo zgrajeno njegovo zaupanje.

Tedaj se je vnela huda bitka; in čeprav je imel Macbeth le slabo oporo v ljudeh, ki so bili na videz njegovi prijatelji, v resnici pa so trinoga sovražili in bili Malcolmovi in Macduffovi pristaši, se je vseeno boril s skrajno besnostjo in pogumom in razsekal na kosce vse nasprotnike, ki so se mu postavili po robu, dokler ni prišel do mesta, kjer se je boril Macduff. Ko je zagledal Macduffa, se je spomnil, da mu je duh svetoval, naj se ogiba Macduffa bolj kakor vseh drugih ljudi in se je že hotel obrniti; toda Macduff, ki ga je iskal ves čas bitke, mu je to preprečil in moža sta se divje spopadla. Macduff mu je večkrat zabrusil v obraz, da ima opraviti z morilcem svoje žene in otrok. Macbeth, ki ga je kri te rodbine že dovolj težila, se je še vedno skušal izogniti boju; toda Macduff je zagrizeno pritiskal nanj in ga zmerjal s trinogom; morilcem, peklenskim psom in lopovom.

Tedaj se je Macbeth spomnil preroških besedi, da ga ne bo ranilo nobeno bitje, ki se je rodilo iz ženske; zato se je samozavestno nasmešnil in rekel Macduffu:

»Zaman se trudiš, Macduff. Ravno tako bi lahko ujel z mečem zrak, kakor ranil mene. Moje življenje je začarano in ga ne more ugonobiti človek, ki se je rodil iz ženske.«

»Nikar se ne tolaži s čarovnijo,« je odvrnil Macduff; »tisti lažnivi duh, kateremu si služil, naj ti pove, da se Macduff ni nikdar rodil iz ženske, da se ni rodil tako, kakor se ljudje po navadi rodijo, ampak so ga pred rojstvom vzeli iz materinega telesa.«

»Preklet bodi jezik, ki kvasi take stvari,« je trepetaje odvrnil Macbeth, ki je čutil, da se mu izmika poslednja nada. »Naj ne bo v bodoče človeka, ki bi verjel lažnivim, dvoumnim izjavam čarovnic in varljivih duhov, ki nas goljufajo z dvojnimi pomenom besedi in ki izpolnijo obljubo po črki, po smislu jo pa tako razblinijo, da nam uničijo vse nade in ostanemo razočarani. Ne bom se boril s teboj.«

»Potem pa ostani živ,« je posmehljivo dejal Macduff. »Kazali te bomo na razstavi kakor pošast in ti obesili poslikano tablico z napisom: Tukaj lahko vidite trinoga!«

»Nikoli,« je rekel Macbeth, kateremu se je z obupom vrnil pogum. »Nočem poljubovati tal pred nogami mladega Malcolma in nočem biti izpostavljen zbadljivkam in kletvicam drhali. Čeprav se je birnamski gozd premaknil v Dunsinane in čeprav si moj nasprotnik ti, ki se nisi rodil iz ženske, se bom vseeno boril do konca.«

S tem besnim vzklikom se je pognal na Macduffa. Ta ga je po ostri borbi nazadnje premagal, mu odrezal glavo in jo podaril zakonitemu dediču, mlademu kralju Malcolmu. Malcolm je prevzel vladarsko oblast, ki je bila tako dolgo v rokah spletkarskega trinoga, in je zasedel prestol Duncana Blagega med burnim odobravanjem plemičev in ljudstva.

Življenje in delo Williama Shakespeara

William Shakespeare se je rodil 23. aprila 1564 v Stratfordu ob reki Avoni v dokaj premožni meščanski družini. Njegovi predniki so bili kmetje in ovčerejci iz bližine Stratforda. Oče John se je bil povzel do uglednega strojarja in trgovca ter užival tudi čast mestnega svetovalca, mati Marija je izhajala iz častite, a pozneje obubožane posestniške družine. Med osmimi otroki je bil William tretji in kot najstarejši sin najbrž določen za gospodarstvo. O družini vemo predvsem to, da je oče pozneje obubožal in da ga je sin William, ko si je kot dramatik in igralec pridobil premoženje, moral na stara leta podpirati.

Vse, kar vemo o pesnikovi mladosti, so večinoma ugibanja. Starši so mu priskrbeli nižje šole, tako da se je učil po tedanjih šolskih predpisih latinščine in morda nekoliko grščine, kakor omenja tudi njegov prijatelj Ben Johnson, toda gotovo se je moral kmalu seznanjati s posli svojega očeta in mu pomagati pri obrti. Opravki s salom, mesom in kožami nemirnemu mladeniču niso mogli biti pri srcu, njegov pravi svet je bil drugje in tudi življenje si je začel krojiti po svoje. Še mlad, osemnajst let star, se je 1582 nanaglo oženil s šestindvajsetletno Ano Hathaway, ki mu je že po šestih mesecih rodila hčer Suzano. Zdi se, da se je poroka sklenila prisiljeno in brez privoljenja ženinih staršev. Pesnik sam si z njo ni pripravil posebne sreče; 1585 mu je žena rodila še dvojčka, sina Hamneta in hčer Judito, kmalu zatem pa je pustil družino in Stratford ter odšel v svet, v svojo največjo šolo — v boj za obstanek in tekmo na odru življenja. Neko poznejše poročilo pravi, da je moral zapustiti domače mesto, ker se je strasno vdajal prepovedanemu lovu v gozdovih bližnje graščine in je z žaljivo pesmijo razkačil graščaka. Da se je odtegnil maščevanju graščinskih služabnikov in sodišču, je pobegnil v London.

Stratford je bil tedaj nepomembno obrtniško mesto; štel je okoli 2000 prebivalcev, vendar se je to križišče važnih trgovskih poti od časa do časa zdramilo iz svojega zatišja in zaživel ob tem ali onem večjem dogodku. Iz pesnikovih del spoznamo, da je v mladih letih mnogo prebil v naravi, da je dobro poznal živali, posebno ptice in divjačino. V bližini Stratforda se je razprostiral veliki Ardenski les, v njem so iskali zavetja nesrečniki in zločinci, ki jih je preganjala oblast. O tem gozdu so krožile mnogotere pripovedke in pravljice, zakaj gospodar gozda je bil junak ljudske domišljije, veseli in hudomušni razbojnik Robin Hood; ta je, kakor je govorila ljudska domišljija, s svojimi tovariši napadal bogatine in pomagal siromakom. Na Shakespeareovo otroško dovzetnost so vplivale posebno bajke, ki jih je bil tedanji čas prepoln, pa tudi marsikak dogodek iz tistih dni. Dobri dve uri od Stratforda je bilo zgodovinsko mesto Warwick, znamenito iz vojskovanja med Rdečo in Belo rožo; o starem gradu v tem mestu je krožilo polno zgodb iz krvavih časov angleške zgodovine. Tu in tam je mladi Shakespeare videl potujoče igrance; tistih najbrž še ne, ki jim je bil njegov oče kot župan 1568 prvi dovolil, da so smeli nastopati v Stratfordu; takrat mu je bilo šele štiri leta, pač pa so taki igralci radi prihajali ob semanjih dneh, igrali burke in krvave žaloigre ter prikazovali gledališka čuda, da je gledalcem zastajal dih ali da so se dušili v smehu.

Shakespeare je gotovo slišal o slovesnostih ali jih je morda celo videl, ki so bile 1575 na starem gradu v bližnjem Kenilworthu; takrat je kraljica Elizabeta prišla obiskat svojega ljubljenca grofa Leicestra; ob tej priliki so pripravili bajen spreved, v katerem so se vrstili bogovi in boginje starega sveta, vile in druga gozdna ali povodna bitja. Razvneta domišljija je dobila nove hrane, ko je Shakespeare spoznal čudovite zgodbe pri latinskih pesnikih in pisateljih ali bral prevode iz starega slovstva, ki so se takrat začeli obilno javljati na Angleškem.

Cas je bil na zunaj in na znotraj nemiren, v dogodkih celo buren. Srednji vek, ko je bil tudi vladar pod oblastjo cerkve, je naglo mineval. Na Nemškem se je bila še ne petdeset let pred Shakespearevim rojstvom sprožila verska reformacija ter ločila severno Evropo od Rima. Deželni knezi so celo izdali geslo: Čigar je oblast, tega je tudi vera. Človek se je v duhovnih zadevah začutil svobodnega, za svoje osebno spoznanje je tvegati tudi nepokorščino in za svoja dejanja se ni plašil pred kaznijo na tem ali onem svetu. Osnova нравnega življenja in mišljenja niso bili več verski nauki, marveč osebno spoznanje resnice. Zdaj uveljavljajo svojo voljo močni, neobzirni, neukrotljivi značaji, svobodna je pot človeški naravi in mnogoteri strasti. Marsikdo je v podedovani navezanosti na krščanstvo, zlasti v zvestobi do njegovih naravnih zahtev občutil globoko vznemirjenost in bolečino očitajoče vesti, marsikdo je šel mimo te bolečine in se predal novemu duhu odpora in duhovne osvoboditve ter sledil samo nanovo odkritim znanstvenim resnicam ali se potapljal v popoln dvom o človeški čednosti in možnosti spoznati resnico.

Anglija se je za Henrika VIII. (1509—47) odtrgala od papeža ter s silo in krvjo začela uveljavljati svojo državno cerkev. Kancler Tomaž Mor in škof Fisher, oba sicer vdana kralju, sta s svojo glavo plačala zvestobo do katoličanstva; prav tako so obešali menihe, ki niso prisegli kralju kot vrhovnemu cerkvenemu poglavarju. Henrik VIII., izobražen pa samovoljen in strasten mož, je bil kot vladar pri ljudstvu priljubljen, najsi mu je vzel vse svoboščine; državo je dvignil v velesilo, zgradil močno brodovje in odprl trgovini pot čez morje. Njegova hči iz drugega zakona, kraljica Elizabeta (1558—1603) je po kratki dobi katoliške obnove, ki jo je bila izvedla kraljica Marija, vrnila deželo v protestantstvo in utrdila državo. Prav tako izobražena kot njen oče, a hladna in brezobzirna v svoji volji, je vzpostavila moč narodne cerkve, 1587 dala obglaviti svojo nasprotnico Marijo Stuart, naslednje leto pa je zmagala nad najnevarnejšim tekmečem Anglije španskim kraljem Filipom II., ko je angleško brodovje porazilo njegovo »veliko armado«.

Obrt in trgovina sta se močno dvignila, angleški meščan je uspeval doma in na kupcijskih potovanjih, angleški plemič je sprejemal gosposke navade in nošo Italije in Francije, duh prebujene posvetnosti je prodrl v graščine in na kraljevski dvor. To je čas angleške renesanse: čas starega sveta, prenovljen v novih umetniških oblikah, zajame vse, slovstvo, predstave o starih grških in rimskih bogovih se pomešajo z domačimi pravljicami, bitji gozdnih in vodnih duhov, zgodovina o davnih domačih vladarjih in vojskovanjih se razširi z grškimi in rimskimi junaki, njihova dela se predstavljajo v slikah in gledaliških igrah.

Največja privlačnost za preproste ljudi in gospodo je bilo gledališče. Za Elizabete so se namesto nekdanjih verskih iger udomačile posvetne igre, spisane v novem duhu, v njih so nastopale osebe iz stare zgodovine in bajeslovja. V smešnih okoliščinah so prikazovali n. pr.

Aleksandra Velikega, modrijana Aristotela in druge znamenite osebe, v podobah boginj so se predstavljale razne čednosti in pregrehe, namigavali so na sodobne dogodke, predvsem na verska nasprotja, pove- ličevali kraljico, smešili papeža in katoličane; pod hudobno vilo, so- vražno čednostni deviški kraljici, so merili na Marijo Stuart itd. Gleda- liške družbe, podpirane od bogatih plemiških zaščitnikov, so osnovale stalna gledališča in v njih uprizarjale igre s pretresljivimi zgodbami, nenavadnimi usodami, čudežnimi naključji, ali tudi veseloigre, polne

Vivian Leigh kot Lady Macbeth

duhovitih domislekov in razbrzdanih dovtipov. Zdaj iger ne pišejo več rokodelski samouki, duhovniki in priložnostni pisatelji, ampak izobra- ženi, izredno nadarjeni pesniki, pristaši novega duha, ljudje svobodnega in nemirnega življenja, kakor so bili Georg Peel, Robert Green, Thomas Kyd, zlasti pa Christopher Marlowe. Tačas se je bila izoblikovala tudi dvorna komedija, tako imenovana maskaradna igra, ki ji je oče duhoviti in učeni John Lyly. Te igre z dražestnimi ljubezenskimi zgodbami, pi- sane v izbranem pesniškem jeziku, polne prispodob iz starega baje- slovja in zgodovine so bile namenjene za dvorne zabave in so razode- vale višek tedanjega okusa in izobrazbe. V njih so nastopale zlasti duhovite in čednostne žene, kar je v prvi vrsti merilo na počastitev kraljice Elizabete.

V tem času, okoli 1586 je pribežal v London mladi William Shakes- peare. Pravijo, da je v začetku varoval konje gospodi, ki je prihajala h gledališkim predstavam; kmalu je prišel h gledališču kot pomočnik, igralec manjših vlog, nato prirejevalec iger, in leta 1592 slišimo o njem, da je nevaren tekmelec tedanjih dramatikov. Robert Green je malo pred smrtjo izdal spis, v katerem svari svoje pesniške tovariše, naj se varu- jejo igralcev, zakaj med njimi je tekmelec, vrana, našopirjena s pavjim perjem, ki si domišlja, da zna prav tako kot oni govoriti v verzih, misli, da vse zna ter hoče edini gospodovati na odru. Ti očitki so merili

naravnost na Shakespearova gledališka dela, na njegovo uspešno igralsko in pesniško delavnost.

Nadarjenost mladega pribežnika iz Stratforda je na gledališkem odru v Londonu zaživela, se mogočno razvijala in postala nevarna učenim pesnikom iz visokih šol. Ko so se ti sodobniki utapljali v neizmernem izživljanju in drug za drugim umirali — vsi komaj trideset let stari — je Shakespeare pokazal izredno voljo in pogum do dela; Green sicer pravi o njem, da ima »srce tigra«, a eden izmed njegovih igralskih

Sir Laurence Olivier kot Macbeth

tovarišev ga brani, češ njegova skromnost, igralska odličnost in poštenje sta izpričana, njegovo pisanje pa vzbuja priznanje mnogih častivrednih ljudi.

Shakespeare je kmalu dobil visoke zaščitnike in prijatelje. Posebno mu je bil naklonjen mladi grof Southampton, velik ljubitelj gledališča. Vsaj kot opazovalec se je pesnik mogel udeleževati zabav in učenih razgovorov pri večernih družbah grofa Southamptona; tu se mu je odpiralo obzorje, dobival je pogled v plemiško življenje in bogatil svoje prirodne zmožnosti z umetniškim okusom novega časa. Iz te šole je napisal v sodobnem čustvenem in nalepotičnem slogu tudi dve pripovedni pesnitvi »Venus in Adonis« in »Lukrecija«. Obe je posvetil grofu Southamptonu. Prijateljsko razmerje med grofom in pesnikom odkrivajo tudi znameniti Shakespearovi soneti, iz katerih moremo predvsem posneti, kakšna slast in bolečina življenja sta vznemirjali pesnika v tej dobi. Njegova veljava v gledališču je bila od dne do dne večja, postal je delničar v igralski skupini, kot pisatelj tragedij in komedij doživljal uspehe pri navdušenem občinstvu.

To je srečen čas. Od prvih komedij, pisanih v dvornem duhu, kakor sta Oba Veronca, od krvavih tragedij in zgodovinskih iger, pisanih v novem slogu, so prišle tragedije kakor Romeo in Julija, komedija Sen kresne noči, obe polni pesniškega zanosa in dramatične sile,

nato Beneški trgovec, Julij Cezar, v katerih se odpira širina in polnost sveta, pa tudi spremenljivost, ki jo prikazuje pesnik na valovanju nemirnega morja ali ob nezanesljivosti ljudske množice. Čudovito se je pesnikova ustvarjalna moč uveljavila v trojici veseloiger Mnogo hrupa za nič, Kakor vam drago in Kar hočete. V njih zmaguje čednost, iskrena ljubezen in življenjsko zdravje nad najrazličnejšimi grdimi lastnostmi in slabostmi, nad zavistjo in obrekovanjem, sovraštvom in zagrelostjo, mračnjastvom in ozkosrčnostjo. Te tri igre se zde kakor tri pravljice za odrasle. Prizrčnost zunanjih dogodkov prehaja v dovršenost pesniškega blagoglasja, vse se spaja v samo toplo ubranost, tu pa tam se veselost sprosti celo v nebrzdan smeh.

Pa še zamišljenost in resnoba, ki se javljata v Beneškem trgovcu, Juliju Cezarju, tu in tam celo v omenjenih treh veseloigrah, pričata, da Shakespeare ni dozoreval samo v svojem notranjem življenju, marveč je njegova misel prodirala v svet, kakršnega je pesnik spoznaval v njegovih osnovnih vzgibih, v valovih in neredu življenja, in da ga je vznemirjala človeška nestalnost, spremenljivost in hudobija, in predvsem zloraba moči in oblasti. V to duševno razpoloženje so se stopili še dogodki, ki so prizadeli najvišje plemstvo, zlasti njegovega pokrovitelja grofa Southamptona. Leta 1601 je pripravil grof Essex zaroto zoper kraljico Elizabeto. V zaroto je bilo zapletenih večje število plemičev, med njimi tudi Southampton. Naklepi upornikov so se ponesrečili, zarota je bila izdana, stroga kazen je zadela krivce, krvavo sodišče je brezobzirno sekalo glave. Pod rabljevo sekiro je padel grof Essex, grof Southampton je bil vržen v ječo. Velika nevarnost je šla tesno mimo Shakespeara, zakaj zarotniki so bili dan pred napadom naročili uprizoritev njegove zgodovinske igre Rihard II., da bi z njo povečali pri ljudstvu razpoloženje za upor. V igri se prikazuje, kako umore nesposobnega kralja, in Elizabeta je dobro čutila, kakšen namen so imeli zarotniki s to uprizoritvijo.

Na Shakespeara je legla potrlost. Njegovo življenje se je srečalo s smrtjo, svet okoli njega se mu je zazdel prepoln nagnusnih zločinov, zlobe, nezvestobe, izdajstva, prevare, čutil je, da je zastoj vera v človeka, zastoj vsak trud, poboljšati svet in ga urediti, vsak poizkus maščevati se nad zločinci, se obrne zoper maščevalca. Iz tega razpoloženja je pesnik pisal svoje največje delo, žaloigro »Hamlet«. Iz prvotne drame »Maščevani bratomor« je nastala tragedija o zamišljenem kraljeviču, ki je nenadoma izgubil očeta, doživel prevaro v materi, nevesti in prijateljih, zato ga muči stud nad svetom in bolečina lastne onemoglosti, zato se bolj in bolj zapleta v premišljevanja; nesrečna naključja v tej okolici, polni nastav in prežečih zločincev, ga poženo celo v dejanja, ki obremenjujejo njegovo vest. Maščevanje nad stricem — ta stric mu je zavratno umoril očeta in se polastil prestola — se izvrši prepozno, po mnogih nesrečah; s krivičniki vred padejo vsi, ki so zapleteni v dejanje, zločinci in pomočniki, začetniki zla in njih žrtve, tudi Hamlet sam. Hamletov edini zvesti prijatelj Horacijo posname ob koncu dogodke v žaloigro. Ti dogodki govorijo

*o polnih, krutih, nenavadnih delih,
o umorih slepih, o slučajnih sodbah,
o smrti po zvijači in nasilju,
nazadnje o naklepih pogrešenih,
ki udarijo spočetnike.*

V »Hamletu« in drugih Shakespearovih delih ne gre v prvi vrsti za to, kako je pesnik upodobil ali uklenil v igro ta ali oni resnični dogodek svojega časa ali iz preteklosti, marveč za to, kako je občutil svoj čas in kako je sodil o človeku. Naslednja dela prikazujejo samo velike zločince in njih nedolžne žrtve, ljudi neizmernih strasti, ki v svoji maščevalnosti, ljubosumnosti, častihlepi uničijo sebe in okolico ali prizadenejo gorje vsej državi. Poleg strastnih osebnosti, kakor so Othello, Macbeth in njegova žena, kralj Lear in njegovi starejši hčeri, Koriolan, so podobe čiste miline in lepote, kakor Desdemona v »Othellu«, oba kraljeviča, ženske in otroci v »Macbethu«, Learova najmlajša hči Kordelija, Koriolanova mati Volumnija. Njegove zadnje komedije izgube skoraj vso smešnost in veselost, prikazujejo silo človeške grdobe, laži in prevare, dobro le redko zmaga nad hudim. Taki sta zlasti Mera za mero, Konec dober, vse dobro. Kako ostro je Shakespeare sodil človeka in kako nemilo se je obrnil od njega, priča zlasti Timon Atenčan; iz njegovih ust slišimo najhujše psovke, ko označujejo človeško nezanesljivost, sebičnost in nehvaležnost.

Tako razmerje do življenja ni moglo obveljati, ne da bi bil pesnik šel globlje v svojih spoznanjih. Res se v človeku neprenehoma borita nagon in razum, strast in misel; so časi, ko na splošno zmagujejo slaba dejanja in tisto, kar nasprotuje pravi človečnosti; renesančna doba je bila v bistvu nasilna. Gotovo je pesnik imel vzroke, da je povsod videl oblast zle volje, zato je prikazoval grozoto, kadar ta ali ona strast zmaga nad izrednimi ljudmi, kaj šele kadar zmaga nad neuko množico — toda to spoznanje bi bilo kot njegovo zadnje dognanje o svetu vendarle strahotno. In res se proti koncu njegovo delo obrne v nasprotno smer: za hudobijo stopa dobrota, za zločinom kesanje, za maščevanjem odpuščanje. Zadnja tri dela: Cymbelin, Zimska pravljica in Vihar prikazujejo, kako za nesrečo in bridkostjo prideta sreča in veselje: močnejši kakor človek je čas, ta obrača in spreminja človeka; višji kakor temna narava v ljudeh je luč razuma in modrosti — ta človeka ohranjuje in osvobaja. V zadnjih blagih igrah se obnove skoraj vsi zločini, ki jih je pesnik prikazoval v prejšnjih žaloigrah, ali zdaj so to samo hudi naklepi in nedokončana dejanja, ker jih je izpodbil razum ali dobro naključje ali plemenit človek. To so tako imenovane Shakespearove romance. V njih se človeška usoda po trpljenju in bridkosti obrne v dobro, ob koncu prevzame gledalca slast neizmerne ugodja, tako kakor v pravljicah, ki vzbujajo čar nepoznanega sveta in kjer se hudobija sicer kaznuje, pa je dobrota vedno močnejša kakor zlo. Ni brez pomena, da pesnik v teh igrah prikazuje tudi nadnaravna čuda, dobra in zla bitja ter da uporablja lepoto in grdoto sami na sebi; še značilneje je, da gleda dobrega in lepega človeka v mladih ljudeh, ki z ljubeznijo stopajo v življenje, ali v modrih možeh, ki jim preizkušena krepost daje moč celo nad zločinci.

Ne vemo, kaj se je zgodilo Shakespearu, da je po teh igrah odšel iz Londona ter se vrnil v domači kraj, k družini. V Viharju se pesnik poslavlja od odra; knez Prospero prizanese svojim sovražnikom, odloži čarovniški plašč, prelomi čudodelno palico ter odpusti svojega dobrega duha Ariela. Ko se vrača v domovino, pravi, da mu bo vsaka tretja misel grob.

Shakespeare je več kot dvajset let prikazoval svojemu občinstvu lepoto in grdoto v človeku, boj usode in naključja, oživiljal je dogodke iz davnine in neposredne preteklosti, v najrazličnejših podobah in naj-

večji moči čaral gledalcem pred oči grozo in veselost — zdaj je utrujen, potreben počitka in miru.

Iz njegovega zunanjega življenja vemo, da si je z delom in prizadevnostjo pomagal do precejšnjega blagostanja in ugleda. Pridobil je očetu in naslednikom družinski grb, postal sodeložnik pri gledališču, za katerega je pisal in igral, nakupoval je zemljišča in hiše v domačem kraju in drugod. K družini, ki jo je bil 1586 tako nepričakovano zapustil, se je od 1596 od časa do časa vračal, okoli 1611 je za stalno ostal pri nji. Tu in tam je še obiskal London, bodisi da pogleda k prijateljem, bodisi da uredi svoje gospodarske opravke; po letu 1614 ni več odšel iz Stratforda. Začel je bolehati in umrl na svoj rojstni dan 23. aprila 1616, dvainpetdeset let star. Pokopan je v stratfordski cerkvi: nagrobni napis, ki ga je baje sam zložil, prosi, naj nihče ne moti njegovega prahu: blagor tistemu, ki pusti v miru njegov nagrobnik, preklet naj bo, kdor bi premikal njegove kosti.

Dr. France Koblar

Dramsko gledališče danes in tu

Celjski odgovor na beograjsko anketo

Znani beograjski slovstveni časopis *Delo* je razpisal za prvo številko leta 1957 anketo o nekaterih vprašanih gledališkega delovanja v današnji Jugoslaviji. Vprašanja je uredništvo razposlalo nekaterim gledališkim ljudem različnih smeri in nazorov. Iz Celjskega gledališča se je ankete udeležil *Herbert Grün*. Ker anketni odgovor vsaj posredno zadeva tudi delovanje ustanove, ga tu ponatiskujemo. Vprašanja niso bila precizirana. Uredništvo *Dela* je prepustilo udeležencem ankete, naj si sami po svoji volji in preudarku zakoličijo področje odgovorov.

NACIONALNO GLEDALIŠČE

Slovenci še nimamo tolikega fonda svojih dramskih besedil, niti nimamo take gledališke kapacitete, da bi si mogli dovoljevati gledališko specializacijo in uvedbo posebnih, samo nacionalnemu repertoarju namenjenih odrov. Kolikor vem, tudi drugi jugoslovanski narodi nimajo takih kapacitet občinstva. Edina izjema je morda sam Beograd, ki se počasi zdaj približuje obliki vele mesta. Pa celo v Beogradu, se mi zdi, bi bilo to tvegano.

Po drugi strani je jasno, da bi morali nacionalno dramo bolj gojiti. Gojiti jo moramo v svojih repertoarnih in reprezentativnih, zabavnih in »komornih« (kolikor jih v resnici imamo in si ne lastijo samo to ime), v mobilnih in perifernih teatrah. Sredstvo, da dosežemo boljši položaj za izvirno (klasično in tudi novo, šele nastajajočo) dramo, pa bi morala biti predvsem moralna odgovornost vodilnih gledaliških ljudi, mogoče pa tudi neizbežen pritisk — bodisi javnega mnenja, bodisi celo zakona. Zakaj ne bi ukrenili v svojih gledališčih tisto, kar so v kinematografiji storili Francozi: tak in tak odstotek sporedov mora biti domač, izviren, deloma tudi obligatno nov. Spočetka bi nemara morali pod takim zakonskim pritiskom uprizarjati kake manj vredne reči, le

da ugodimo črki zakona — s časom (razmeroma kmalu) pa bi iz tega nastal odličan humus za razrast izvirne dramatike. Ko bi pisatelji vedeli, da mora — n. pr. v Sloveniji — biti na novo uprizorjenih vsako leto vsaj sedem novih domačih del, bi bil to resen stimulans. In po drugi strani bi se pod pritiskom take neizogibne dolžnosti tudi gledališki ljudje bolj intenzivno zavedeli svoje iniciatorske in stimulatorske naloge. Zdaj namreč vse prepasivno čakamo, da bomo pač kaj dobili, in znamo le presojati, kaj bi mogoče le bilo uporabno (izjemoma) in kaj je neuporabno (večinoma). Dramatika pa bi morala — vsaj deloma — nastajati tudi z ekipnim prizadevanjem, ne samo pod dobrohotnim nadzorstvom in usmerjevalnimi nasveti gledališč, temveč po njihovi vzpodbudi.

To pa, da je potrebna nacionalna preorientacija naših repertoarjev, zagovarjam ne samo z domoljubnimi gesli o podpiranju domače literature in domačih pisateljev, ne samo z (včasih dokaj meglenimi) trditvami o tem, da morajo biti obravnavani problemi »naši«, »domači«, »aktualni« in »znani«, temveč tudi s čisto preprosto, praktično, strokovno ugotovitvijo iz vsakdanjega dela na odru: iz govorljivosti besedila. Polno doživljanje je mogoče le ob neprevedenem besedilu, ob besedilu, ki je nastalo kot samodejni ekvivalent neke misli, ne pa kot kasnejši, razumsko konstruirani besedni preplet. Pri izvirnem besedilu sta namreč besedna oblika in vsebina vedno dvosmerno odvisni druga od druge (tudi tok besed lahko rodi miselno vsebino); pri prevodu je ta pogojenost vselej samo enosmerna in zato niti najpopolnejši prevod ni tako živ, igralsko uporaben kot (pa čeprav poetično in miselno revnejši) izvirni tekst. S tem nečem reči, da ne bi nekateri prevajalci utegnili pisati lepše materinščine kot mnogi pisatelji izvirnih del. Eno z drugim nima zveze; gre za drugačne kategorije, ne za jezikovno (poetično) lepoto ali slovnično pravilnost. Gre za samoraslost jezika.

GLEDALIŠČE KOT SOCIALNI FENOMEN

Gledališče ni »hram čiste umetnosti« (ta beseda in ta pojem že sama po sebi zveni nekam parodistično). Gledališče ni estrada literarne ekshibicije, temveč tribuna idej, orhestra zabave in ekran kolektivne fantazije (tudi fantastike, te še prav posebno). To sevé ne pomeni, da tudi z literarno ekshibicijo, s slovstvenim »eksperimentom« ni mogoče često spravljati med ljudi nove iskre miselnosti, veselja in sanj. A ne samo s tem. Včasih je gledališče lahko neliterarno, samo da je aktualno — in vredno je. (Pri nas so te — na videz malce banalne in prakticistične — teze prepričljivo potrdile izkušnje z Jerzjem Lutowskim.)

Gledališče v Jugoslaviji se ne bori za inkaso: vseeno se mora boriti (pa četudi kdaj s kompromisi!) za obisk. Slovenija v Jugoslaviji sicer prednjači, kar se tiče izkoriščanja kapacitet* — pa je vseeno še vedno premalo tega obiska. Še, še in še. Čeravno se s tem gledališča finančno ne bodo sanirala: moralno opravičila se bodo.

Tezam o občini gledališki krizi ne verjamem. Od Tespisa do Vilara je bilo gledališče neprestano v samih krizah, pa je vseeno ves čas živelo.

* Na vsak sedež v dvoranah je prišlo leta 1939 na ozemlju Jugoslavije 72 obiskovalcev, v Sloveniji samo 56. V letu 1955 je razmerje bistveno spremenjeno: na ozemlju vse Jugoslavije 125 obiskovalcev na vsak sedež, v LRS 137. — Druga primerjava: na sto prebivalcev je bilo v Sloveniji leta 1939 prodanih 18 vstopnic, leta 1955 pa 44; za vse Jugoslavijo na sto prebivalcev: leta 1939 samo nekaj manj kot devet vstopnic, leta 1955 pa 25 — čeprav se je število gledališč v Sloveniji pomnožilo relativno najmanj! (Povzetki statističnih podatkov sekretariata Sveta za kulturo in prosveto LRS.)

Nekritične dobe v gledališki zgodovini sveta sploh ne poznam. Tudi danes v tehnično najnaprednejših deželah niti televizija dramskemu odru ni škodovala ali ga celo umorila, kot so pričakovali, temveč mu je celo koristila! — A vse tisto, kar je slabo v današnji (na vrhuncih relativno zelo visoki) kulturni situaciji jugoslovanskih gledališč, to se da najbolje popraviti z mobilizacijo silnic zavesti o moralni in socialni odgovornosti — mnogo manj z mobilizacijo estetskega hotenja. To ne pomeni ljudskoprosvetno prizadevanje in forsiranje tako imenovanega »folklorno-romantičnega« repertoarja (ta je strup kakor alkohol ali liturgija), pač pa prizadevanje za preboj z novim pojmovanjem klasike in z aktualno problemsko obravnavo življenja.

PROGRAMSKO ZAVEDNO GLEDALIŠČE

Kakršno koli poslanstvo med ljudmi, bodisi med tistimi, ki komaj prvič prihajajo v naše dvorane, bodisi med prenasičenimi literarnimi sladokusci (kolikor jih sploh imamo; ali jih je sploh kaj?) — utegne opravljati samo gledališče z jasno zavestjo o svojem delovnem in svetovnonazorskem programu. (Svetovni nazor obsega tudi umetniško strokovno hotenje.) Enotna volja in pluralistična svoboda izražanj morebitnih umetniških osebnosti. Ti programi pa ne bi nikdar smeli biti zbirke abstraktnih deklaracij, temveč praktična delovna navodila v strokovnem jeziku, navodila za vsakdanjo rabo.

Merilo za vrednost in sprejemljivost takega programa (pogojenega v voditeljski osebnosti) pa so dvojna: napredna in prilikam ustrezna moralna pa socialna misel — in vrednote dobrega okusa, izšolanega ob najboljših sočasnih izgledih, širokogrudnega sicer za vse smeri, a sovrážnega vsemu, kar se imenuje naftalin in kič.

GLEDALIŠČE OSEBNOSTI

Programska zavest izvira iz odgovorne in priznane voditeljske osebnosti: toda to je samo ena latev tehtnice. Zdravo, ustvarjalno ravnovesje nastaja šele ob sodelovanju osebnosti in kolektivnih organov (v naših prilikah: organov samoupravljanja in družbenega upravljanja), pa tudi kolektiv igralskega zbora in zlasti kolektiv prebivalstva, občinstva morata soustvarjalno, ne samo deklarativno posegati v dogajanje in delovanje.

Zgolj avtoritativno vodeno gledališče (Reinhardt) je rezultanta redkega, samo slučajno ubranega sovpadanja okoliščin. Te možnosti danes v deželi ni videti!

Izkušnje bodo šele pokazale, ali so načela novega gledališkega zakona najbolj posrečeno izbrana. Koncentracija vse (upravne, umetniške, personalne, reprezentativne itd.) odgovornosti v eni sami, često le po naključju krajevnih okoliščin izbrani osebnosti — to načelo nasprotuje dosedANJI praksi slovenskih gledališč, ki so večidel živela v sistemu večtirnega vodstva in ki so v tem sistemu tudi dosegla odlične uspehe. Težko je danes reči, kaj je bolje. Rečemo lahko samo to, da dosedanje izkušnje večtirnega vodstva, oplojenega z (včasih, kot na primer v Celju, kar odličnim) sodelovanjem organov kolektivnega (družbenega, samoupravnega) upravljanja — nikakor niso bile negativne.

Ponesrečeni poskusi številnih efemernih — a vsakokrat »reprezentativnih« — gledaliških strokovnih ali popularizatorskih revij pa magazinov so dokaz, da strokovna publikacija ni rešitev iz slepe ulice, v katero je zašla naša gledališka publicistika, zlasti tekoča kritika. Kritika mora biti dnevna, mora biti tudi popularna. To je lahko samo v dnevnikih, tednikih in štiriindvajsetdnevnikih. Toda čeprav naj bi bila popularna, vendar mora biti tudi strokovna. To je najvažnejše. Poljudni komentarij tekstov z dodanimi šolskimi ocenami posameznih kreacij (pohvalami ali grajami) so kajpada ravno tak nonsens kot tisti zloglasni učeni traktati nebuloznega mešanja teoretskih pojmov, traktati, ki se ponosno imenujejo »filozofska kritika« — a so po navadi le schöngeistovsko besedičenje. Kritika bi morala biti strokovna in praktična, zraven pa problemska — in predvsem bi se morala zavedati meril: moralistična, kadar gre za akutne probleme dneva, estetska, kadar gre za čisto igro.

To zadnje vprašanje ni neposredni sestavni del prej obravnanega kompleksa, zato v odgovoru samo nekaj aksiomatičnih zahtev, nič več. Celje, konec novembra 1956.

Herbert Grün

Nekaj zanimive gledališke statistike iz FLRJ in LRS

Ob temeljitem pripravljalnem delu za republiški gledališki zakon je sekretariat sveta za prosveto in kulturo LRS med drugim tudi zbral številne zelo poučne statistične podatke o organizaciji in delu gledališč v Sloveniji in v vsej državi. Z dovoljenjem sekretariata objavljamo nekatere najpomembnejše podatke, ker že s številkami nazorno nakazujejo osnove gledališke problematike v naši državi.

I. ŠTEVILO POKLICNIH GLEDALIŠČ LETA 1955

V LR Srbiji	25
V LR Hrvatski	16
V LR Sloveniji	9
V LR Makedoniji	8
V LR BiH	5
V LR Crni gori	5
Skupaj v FLRJ	68

V primerjavi z letom 1939 se je povečalo število gledališč v vsej FLRJ približno 3 krat, v Sloveniji pa 2,3 krat.

II. ŠTEVILO SEDEŽEV V VSEH GLEDALIŠKIH HIŠAH

Število sedežev se je povečalo od leta 1939 do leta 1955 takole, če vzamemo za leto 1939 indeks 100:

FLRJ	180
LR Srbija	220
LR Hrvatska	200
LR Slovenija	110
LR Makedonija	140
LR BiH	250
LR Črna gora	700

Primerjava povečanja števila gledališč in povečanja števila sedežev v vseh hišah skupaj nam pokaže, da so se v glavnem na novo odpirala le manjša gledališča.

III. ŠTEVILO OBISKOVALCEV NA EN SEDEŽ POVPREČNO

	1939	1955
LRS	56	137
FLRJ	72	125

IV. ŠTEVILO PRODANIH VSTOPNIC NA 100 PREBIVALCEV

	1939	1955
FLRJ	8,86	25
LRS	18	44

Iz teh podatkov in iz podatkov v III. odstavku se dá razbrati, da ima LRS absolutno in relativno prvenstvo v vsej državi, to pomeni, da so gledališke kapacitete najboljše izkoriščene v LRS, kar je pogojeno tudi v najvišjem povprečnem številu predstav na eno gledališče letno.

V. MREŽA IN KAPACITETA GLEDALIŠČ V LRS

SNG Ljubljana		
drama	440	160
opera	540	160
obe hiši	980	320
SNG Maribor	474	90
MG Ljubljana	406	—
MG Celje	369	50
GSP Koper	305	100
PG Kranj	354	60
Okr. gled. Ptuj	272	100
Eksperiment. gled. Ljubljana	180	—
v LRS skupaj 8 (osem) poklicnih gledališč, od teh dve (SNG Lj. in SNG Mrb.) s po dvema korpusoma, to je z dramo in opero, a le eno (SNG Lj.) z dvema hišama;		
skupaj	3340	720

VI. IGRALSKI ZBORI DNE 30. 6. 1956

	drama			opera			balet			vsehi		
	m	ž	sk	m	ž	sk	m	ž	sk	m	ž	sk
SNG Ljubljana	22	18	40	50	43	93	13	19	32	85	80	165
SNG Maribor	14	10	24	32	32	64	6	16	22	52	58	110
MG Ljubljana	17	12	29							17	12	29
Celje		9	6	15						9	6	15
Koper		8	6	14			1			8	6	14
Kranj		6	6	12						6	6	12
Ptuj		7	1	8						7	1	8
Skupaj	83	59	142	82	75	157	20	35	55	205	169	374

VII. ŠTEVILO PREMIER V DELOVNEM LETU 1955-56

Drama SNG Ljubljana	12
Opera SNG Ljubljana	5
Balet SNG Ljubljana	2
Drama SNG Maribor	9
Opera in balet SNG Maribor	8
MG Ljubljana	12
Celje	13
Koper	8
Kranj	10
Ptuj	8

VIII. ŠTEVILO PREDSTAV V DELOVNEM LETU 1955-56

Drama SNG Ljubljana	228	15	243
Opera SNG Ljubljana	146	17	163
Balet SNG Ljubljana	36	2	38
Drama SNG Maribor	125	4	129
Opera in balet SNG Maribor	123	8	131
MG Ljubljana	239	2	241
Celje	122	53	175
Koper	37	127	164
Ptuj	88	57	145
Skupaj	1255	321	1576

IX. ŠTEVILO OBISKOVALCEV V DELOVNEM LETU 1955-56

Drama SNG Ljubljana	89.637	13.827	103.464
Opera SNG Ljubljana	82.587	21.470	104.057
Balet SNG Ljubljana	18.136	2.233	20.369
Drama SNG Maribor	58.055	1.184	59.239
Opera in balet SNG Maribor	55.368	4.021	59.389
MG Ljubljana	81.960	1.200	83.160
Celje	38.289	15.865	54.158
Koper	11.317	35.441	46.758
Kranj	30.849	11.615	42.464
Ptuj	15.596	16.136	31.732
Skupaj	481.794	122.992	604.786

Kdo bi si mislil

Iz italijanskega gledališkega časopisa *Il dramma* povzemamo nekaj prezanimivih statističnih podatkov o finančnem stanju gledališč. Za leto 1955 je zbrala *Società Italiana Autori ed Editori* (SIAE) podatek, da so znašali v vsej italijanski republiki dohodki raznih prireditev 147,6 milijard lir — za dobrih sto milijard več kot v letu 1954, ko so prireditve nabrale le 134,7 milijard dohodkov.

Film	116,7 milijard (79%)
Ples in zabavišča	12,8 milijard (8,7%)
Športni nastopi	8,0 milijard (6,1%)
Gledališče	9,0 milijard (6,2%)

V primerjavi s prejšnjim letom (1954) kaže vsota dohodkov za film narast 10%, pri športu 13,7% in pri drugih zabavah 9,5%, medtem ko se je skupna vsota dohodkov gledališč zmanjšala za 2,6%.

Ce upoštevamo, da je Italija izrazito športna dežela, in če še pomislimo, koliko več ljudi sprejme povprečen športni stadion v primerjavi s povprečno gledališko dvorano, nas mora presenetiti, da je gledališče prekosilo šport za celo milijardo.

Zanimivo bi bilo ugotoviti naše številke.

Slovenska poklicna gledališča (brez SNG Trst) so nabrala v kolesarskem letu 1955 z vstopnicami približno 38 milijonov dinarjev dohodkov.

Podatki o športnih dohodkih nam niso znani.

Zgodovina celjskega gledališkega življenja

(Nadaljevanje)

Bilo je neke nedelje spomladi leta 1897. Že ves dopoldan nisem bil prav razpoložen, nič me ni veselilo, klavrn in molčeč sem se potikal iz kota v kot, poskušal sem se razvedriti, listal po knjigah, gledal skozi okno v sončno pomlad — vse zaman. V nogah sem čutil utrujenost kot da bi bil prišel z dolgega sprehoda, po vsem telesu me je spreletaval mraz, v glavi pa mi je šumelo in lica so mi gorela. Hodil sem iz sobe v kuhinjo, pa zopet iz kuhinje v sobo in kadar sem srečal mater ali Lojzko, sem se skušal premagovati, da ne bi opazili, da nekaj ni prav z menoj. Sestra Olga je sedela pri klavirju in poskušala igrati neko poskočno skladbo — vedno sem ob taki priložnosti sedel k nji in ji gledal na prste, ki so s čudno lahkoto švigali po klaviaturi, tokrat pa bi ji bil najraje rekel naj neha... Zdelo se mi je, da me vsak udarec na tipko zaboli v glavi.

Oče je že zjutraj odšel z doma in dejal, da se vrne h kosilu, popoldne pa da nas pelje v steklarino, če bomo pridni. Moja davna želja se mi bo torej izpolnila. Moji sošolci so bili večinoma otroci rudarjev in tovarniških delavcev. Ti so mi pripovedovali čudežne stvari. Posebno

zanimiva so bila pripovedovanja o delu steklarjev in že večkrat sem se skušal vtihotapiti v tisto skrivnostno črno poslopje, ki so mu rekli »Glashütte« (glažuta), a vselej sem prišel le do vhoda, skozi katerega sem videl v notranjosti goreti rdeče plamene v velikih odprtih pečeh. Stal sem tam kot prikovan in strme poskušal smukniti mimo moza, ki je stražil pri vhodu. To se mi ni nikoli posrečilo. Vsakokrat, ko se mi je zdelo, da me mož ne vidi in sem se potuhnjeno skušal splaziti mimo njega, se je nenadoma obrnil, udaril z nogo ob tla in me spodil. Bežal sem kolikor sem mogel in ko sem čutil, da me ne more več doseči, tudi če bi vrgel kamen za menoj, sem se ustavil. Še sem videl rdeči plamen in radovednost je bila še večja.

Večkrat sem prosil očeta, da bi me peljal v tovarno, kjer bi mogel od blizu gledati čudeže, ki jih opravljajo po pripovedovanju sošolcev steklarji. Kljub obljubam do tega do sedaj ni prišlo. Tega leta — 1897 — je bil oče imenovan za nadučitelja slovenske ljudske šole v Celju. Spominjam se, da je do tega prišlo po hudih političnih bojih, saj so celjski nemškutarji uporabljali vsa, tudi najnižkotnejša sredstva, da bi preprečili imenovanje mojega očeta, ki so se ga kot neustrašenega organizatorja slovenskega učiteljstva in pogumnega borca za pravico spodnještajerskih Slovencev bali bolj kot vsakega izmed ostalih kompetentov na to važno celjsko politično postojanko. Na dvojezični šoli v zakonitem hrastniškem grabnu jim ni bil toliko nevaren — Celje pa je bilo prav tiste čase za spodnještajersko nemštvo tako važna postojanka, da so prihod vsakega novega Slovenca v njihovo trdnjavo skušali preprečiti z vsemi silami. V svojem časopisju, zlasti in strupenem glasilu celjskega nemškutarstva — »Deutsche Wacht« — in v graškem dnevniku »Grazer Tagblatt« so z vsemi mogočimi sredstvi skušali slikati mojega očeta kot nevarnega prevratnika in častilca ruskih slovanofilov, češ da iz samega sovraštva do avstrijskega cesarstva nosi po vzgledu ruskih revolucionarjev dolgo brado... Dostikrat sem se po vsem telesu tresel, ko sem ob večerih v svoji postelji poslušal očeta, ki je čital mami iz nemških časnikov, s kakšnimi izrazi ga napadajo, pokrtil sem se z oedejo preko glave in se čudil, da morejo biti na svetu ljudje, ki najboljшему človeku očitajo tako strašne laži... Kakor sem se na eni strani silno veselil, da bomo danes ali jutri odšli v mesto, o katerem nam je Lojzka pripovedovala toliko čudovitih zgodb, tako sem se zdaj pričel bati, ko sem poslušal očeta, ki je mami pripovedoval, kako ga napadajo. Kakšni morajo biti ti ljudje? Zdelo se mi je, da so zmožni najhujšega in da bi bilo najbolje, če ostane oče lepo pri nas v Hrastniku in sploh ne gremo v Celje.

Tisto nedeljo smo torej po kosilu šli v steklarno. Bil je prekrasen dan, meni pa je ta dan vse plesalo pred očmi. Zdelo se mi je tako kot prejšnje leto, ko sem zbolel za difterijo. Tudi takrat me je ves dan mrazilo, zvečer sem pa moral v posteljo, ki je potem ves mesec nisem zapustil.

Vso pot sem se trudil, da bi bil vesel in dobre volje, spreletaval me je mraz, koj nato pa mi je silila v glavo kri, in čutil sem, kako mi polzijo potne srage po obrazu...

Oče je bil nenavadno zgovoren. Odkar je bil po ves teden odsoten in je prihajal le ob sobotah z večernim vlakom in se ob ponedeljkih zjutraj zopet vračal v Celje, je te kratke ure svojega bivanja med nami mnogo bolj posvečal svoji družini kot prej, ko je bil stalno doma. Pripovedoval nam je, kako je v mestu in poslušali smo ga z napeto po-

zornostjo. Po njegovem pripovedovanju sem si v svoji otroški domišljiji predstavljal mesto kot nekaj takega, o čemer nam je Lojzka govorila, kadar nam je pripovedovala o deveti deželi.

Prišli smo že do kemične tovarne, še malo, pa sem zagledal tisto skrivnostno temno poslopje, ki me je že dolgo vabilo s svojimi na široko odprtimi vrati... Danes se mi bo torej izpolnila želja, ki je že tako dolgo tlela v mojem srcu.

Pri vходу v tovarno je stal tisti strogi stražar, ki me je že tolikokrat zapodil, ko sem se hotel vtihotapiti mimo njega v skrivnostno poslopje... Zdelo se mi je, da me je spoznal... Tesneje sem se stisnil k očetu... Hipoma me je minila vsa slabost... Malo prej se mi je še zameglilo pred očmi, zdaj pa sem naenkrat začutil, da sem krepak in zdrav kot že dolgo ne...

»Nič mi ne moreš,« sem si mislil in pogumno uprl pogled v moža, ki me je gledal s temnim obrazom od nog do glave.

Naenkrat se mu je razjasnilo lice.

»Dober dan,« je dejal in iztegnil svojo koščeno roko in jo ponudil očetu.

»Nekam malo vas je videti zadnje čase. Ali ste postali puščavnik?« se je zasmel na široko, da so se mu videli črni, škrbasti zobje.

Krepko je stisnil očetovo roko.

»Pri Drnovšku in pri Rošu smo dostikrat katero rekli o naši privandrani gospodi, kaj?« je dejal malo tiše in se previdno oziral okrog. Ko je videl, da razen nas ni nikogar v bližini, je pristopil čisto blizu k očetu in razločno sem slišal, kako mu je siknil v uho: »Tudi pri nas smo se začeli organizirati, kot ste nam svetovali... O, ne bodo nas potlačili, če bomo držali skupaj, pa če se gospod Abel (lastnik steklarne) na glavo postavi!«

Zopet se je na ves glas zasmel, oče pa ga je potrepljal po rami in dejal s tihim glasom: »Tako je prav... le složni bodite in previdni...«

»Da, da,« je povzel zopet stražar in naenkrat se mi ni zdel prav nič več strašen, »prav ste nam svetovali... če bomo složni, bo danes ali jutri tudi še kak domačin za mojstra v naši glažuti... Zdaj so na boljših mestih sami tujci, mi pa garamo kot črna živina od jutra do večera, pa ne pridemo nikamor.«

»Vsem se nam godi enako,« je rekel oče, »vse nas hočejo imeti za hlapce! Če se ne bomo spametovali, bomo hlapci do sodnega dne! Dostikrat sem vam govoril o tem in veselil me, da ste se pričeli združevati. Ko bodo začutili, da držite skupaj, se vas bodo zbalili in tedaj bo prišel vaš in naš čas. Če si sam, ne opraviš nič, kot už te poteptajo!«

»Tako je!« je glasno pritrdil, nato pa se je nagnil k očetovim ušesom in z opreznim glasom zašepetal: »Vedno več jih je, ki so naših misli, pa ne samo v glažuti — tudi v kemični že vre, no, pri knapih je pa že pravcati ogenj! Slišal sem, da tudi pri vas hudičevo udrihajo, ne?«

»Če jim ne prikimavaš, mahnejo po tebi. To je stvar. A odnehati ne smeš: oni tebe enkrat, ti dvakrat nazaj! Le tako jih boš ugnal.«

Nisem razumel vsega, kar sta govorila, ker pa je mati preplašena stopicala okrog očeta in še bolj preplašeno zrla zdaj v očeta, zdaj v široko režeči se obraz tovarniškega stražarja, se mi je zasvetilo v glavi in sem uganil, da je pogovor, ki sta ga imela oče in stražar, nekaj ne navadnega in nevarnega... Kar odleglo mi je, ko je stražar naenkrat zasakal pogovor na drug predmet.

»Ste k nam namenjeni ali greste k Drnovšku? Nedelja je, a za nas ni praznika... Otroci hočejo kruha... Pri Drnovšku imajo knapi razgovore s fabričani kemične — veseli vas bodo, če pridete mednje — Tedaj je zagledal mene.

Doslej je bil tako zaverovan v pogovor z očetom, da razen njega ni videl nikogar.

»Je to vaš fant?« je pokazal s koščenim prstom name.

»Moj,« je odvrnil oče.

»O ti šment ti, kdo bi si bil mislil,« se je široko zarežal. »Midva se že dolgo poznavata, kajne? O, ti šment ti, vaš je torej! Hohohoho! Oče me je strogo pogledal in povetil sem oči.

»No, danes te ne bom,« je rekel stražar, »danes te bom pustil noter, ker je oče s teboj, če boš pa še kdaj poskušal sam vdreti, te bom pa moral res za ušesa, da veš!«

»Tako, tako! Torej take uganjaš, kadar me ni doma?« Očetov glas je bil trd in resen. Kadar govori s takim glasom, ne pozna šale, to sem dobro vedel. Zdaj bi ne pomagal noben izgovor — zato sem molčal in zrl v tla.

Iz zadrege mi je pomagal strogi stražar in tega mu ne bom nikoli pozabil. Kakor je bil trd in nedostopen sicer, tako je bil zdaj njegov glas ves dober in mehak.

»Saj vem, da ni bila hudobija — le radovednost mu ni dala miru. Otroci so že takšni, saj moji niso nič drugačni...«

Dvignil sem glavo in najine oči so se srečale.

Nič več se ga nisem bal, in njegov obraz, ki se mi je pravkar zdel še oduren in grd, mi zdaj ni zbujal nikakega strahu. S široko režečimi usti je buljil vame, meni pa je postalo toplo pri srcu in hvaležno sem se mu nasmehnil.

»No, pa pojdimo?« je rekel nato in že je stal sredi širokega vhoda. »Nikoli ne more škodovati, če otroci vidijo, kako se morajo očetje mučiti, da prinese košček kruha domov... Samo videti morajo to trpljenje in prav ste storili, da ste jih pripeljali... Če mi ne dosežemo lepšega in pravičnejšega življenja — otroci ga bodo prav gotovo. Samo prilike jim je treba dati, da vidijo in če nimajo kamna v prsih namesto srca — nekega dne, ko dorastejo, bodo dvignili pesti in tedaj — gorje ti, gospod Abel! Ali ni tako?«

»Tako je, je pritrdil oče. »Zdaj pa nas peljite, da vidimo, kako živite v tej črni palači.«

Naš vodnik se je na glas zasmel, da je votlo odmevalo po velikem, temnem prostoru. »Kar za menoj, pa previdno hodite, da se kdo ne spotakne!«

Črna tema je bila, kjer smo hodili, tam daleč v notranjosti, prav na koncu obširne dvorane pa je bilo svetlo kot podnevi. Previdno smo se pomikali naprej, izogibati se je bilo treba temnim postavam, ki so prihajale zdaj z leve, zdaj z desne strani, s težko naloženimi koši na upognjenih hrbtih ter tiho in brez besed hitele neznano kam... Zdaj zares nismo mogli drugega, kot da ponižno in oprežno stopamo naprej... Naš vodnik, ki je bil seveda vaje teh temnih tovarniških poti, pa je stopal pred nami in še venomer brundal predse najrazličnejše, nič kaj prijazne besede na naslov tovarniške gospode. Kar sem danes slišal in izvedel iz razgovora med njim in očetom, mi ni bilo povsem novo: podobne stvari so mi pripovedovali že moji šolski tovariši. Zlasti otroci rudarjev so nam pripovedovali o svojih starših stvari, da so se nam

ježili lasje na glavi. Kako njih očetje po cele tedne ne vidijo belega dne, kako globoko pod zemljo v stalni smrtni nevarnosti kopljejo premog, da si z njim greje gospoda svoja sita telesa v gradovih in palačah. Gorje tistemu, ki bi se upal potožiti gospodarju in zahtevati za svoje mučeniško garanje vsaj primerne plačila! Trpi, garaj in — molči! Bodi zadovoljen, da imaš zaposlitev — kolikor je tvoje delo vredno, o tem bo odločal gospodar, ki mu moraš biti pokoren in hvaležen, da ti da živeti. Če boš predrzen, če se boš upal upirati — si koplješ svoj lastni grob! Za take ljudi imamo uspešna zdravila: doslej smo še vsakega ukrotili. Imamo žandarja in imamo ječo za tistega, ki bi se drznil upirati naši volji... Kar naj poskusi, potem bo videl, kdo mu bo preživeljal ženo in otroke... Gospodar je gospodar, hlapec naj bo pokoren in boga naj zahvali, da mu gospodar omogoča življenje...

Fedor Gradišnik

Vestnik

CELJSKI GLEDALIŠKI LIST se z novim koledarskim letom pogloma spet vrača k prejšnjemu obsegu in — vsaj v poglavitnih potezah — tudi k prejšnji obliki in vsebini. Nekatere uredniške togosti bomo po izkušnjah prejšnjega letnika sicer opustili, skušali vsebino posameznih števil bolj nevezano razgibati in tu ali tam kdaj tudi z izdajo izrednih številk poživiti enolični razvoj lista. — Ob tej priložnosti moramo znova izraziti hvaležnost kolektivu in vodstvu Celjske tiskarne, ki nam s požrtvovalnim, tovariškim sodelovanjem omogočata, da kar najboljše uresničujemo svoja prizadevanja.

POHVALA IN ZAHVALA. — Takoj po premieri *Vremenarja* se je pojavilo na razglasni deski CG naslednje upravnikovo odprto pismo gledališki družini:

Dragi tovariši in sodelavci! Že redko katera uprizoritev je pred premiero doživela toliko ovir in težav. Personalni in organizacijski problemi, razpored dela, nakopičena gostovanja, bolezni, tehnične težave — vse je grozilo, da bi preprečilo redno premiero. Kljub temu ste premiero v redu pripravili, in to zadovoljivo, nakljub vsem težavam. Čutim dolžnost, da se Vam vsem za požrtvovalnost v prekomernem, pogosto tudi pozno nočnem delu zahvalim. Tudi prostega časa vam ni bilo žal, izkazali ste se v težavni situaciji kot disciplinirani in vestni člani gledališke družine. Prav posebna pohvala gre tovarišu Pavletu Jeršinu, režiserju Juretu Kislingerju in vsem nastopajočim. Tudi tehnično osebje pod vodstvom Franja Cesarja se je izkazalo. Zahvalo dolgujemo tudi primariju dr. Čadežu za nesebično in pravočasno zdravniško pomoč, našemu tovarišu Marijanu Dolinarju pa za resnično kolegialnost in skrb ob tovariševi bolezni.

Prepričan sem, da vam je uspeh vašega dela in truda najlepše zadoščenje. Javna pohvala naj samo potrdi obče mnenje vseh, ki so spremljali Vaše delo in Vaš trud.

Hvala Vam.

Celje, dne 9. XI. 1956.

Vaš upravnik:
Mr. Fedor Gradišnik, l. r.

ZAHVALA. — Kot že večkrat, nas je pred premiero *Vremenarja* zopet rešil iz breizhodne zagate ugledni celjski zdravnik primarij dr. Gvido Čadež. Bolezen v igralskem zboru bi nam bila skoraj onemogočila premiero, a z uspešno in nesebično intervencijo je dr. Čadež zadnji hip predstavo rešil. Napisane besede zahvale so v takih primerih samo formalnost in ne morejo odtehtati vrednosti usluge — kljub temu čutimo dolžnost, da tudi javno povemo, kadar smo komu kaj dolžni. A materialne dolgove je mogoče poravnati — moralni dolgovi pa (kakršen je ta naš dolg zdravniku) — ti so vedno nepoplačljivi. Zato nam ostane kot izhod samo besedica »hvala« — navidez res samo beseda, v resnici pa iskrena in vdana.

NA SVETEM GROBU je naslov cikla črtic Ivana Cankarja s skupno vsebino: spomini na mater. V tem ciklu je znamenita *Skodelica kave*, je *Desetica*, *Njena podoba*, *Greh* in še sedem drugih klasičnih besedil tega Cankarjevega najintimnejšega izpovednega kompleksa. Devet izmed teh enajstih črtic je izbral in zaokrožil v celoto naš član Marijan Dolinar za svoj novi večer umetniške besede. V nekaterih manjših krajih je že priredil ta večer z nadpovprečnim uspehom — z uspehom, ki nas spričo mogočne sile izbranih Cankarjevih besedil in spričo obče priznane Dolinarjeve recitatorske veščine niti ne more več presenečati. Vodstvo CG je veselo, da vsaj eden njegovih članov goji to lepo stransko vejo igralskega udejstvovanja in bo tudi letos — kot že lani in predlanskim — po svojih močeh vsestransko skušalo podpreti njegova prizadevanja. Nekaj nastopov bo — zlasti za srednješolsko mladino, pa tudi za vse druge, ki jih ta oblika nastopanja zanima — tudi v celjski gledališki hiši. Nanje občistvo že zdaj opozarjamo.

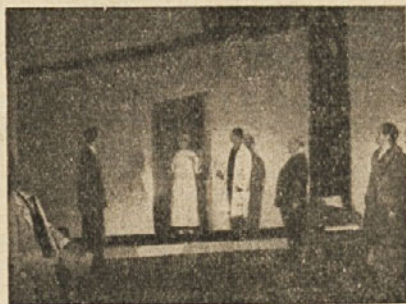

Jerzy Lutowski - DEŽURNA SLUŽBA
rež. S. Jovanović
— premjera v CG 20. 10. 1956 —

Zofia in dr. Osinski

Dabek in Wielgosz

Dr. Machcewicz, Wielgosz, Zofia,
Brosz, dr. Korgut in Dabek

Osinski: Pavle Jeršin; Zofia: Marija Goršičeva; dr. Machcewicz: Albin Penko; Dabek: Janez Eržen; Brosz: Vlado Novak; Wielgosz: Tone Terpin; dr. Korgut: Avgust Sedej; scena: Sveta Jovanović.

N. Richard Nash - VREMENAR
rež. J. Kislinger
 — premjera v CG 8. 11. 1956 —

Noah, Jimmy, Lizzie, oče Curry

Starbuck in Lizzie

Starbuck, Jimmy, oče Curry
 File in šerif

Oče Curry: Albin Penko; Noah Curry: Sandi Krošl; Jim Curry: Slavko Belak; Lizzie Curry: Angelca Hlebcetova; File: Slavko Strnad; šerif: Avgust Sedej; Starbuck: Pavle Jeršin; scena: Sveta Jovanović; kostumi: Alenka Bartl-Serša.

Pavel Golia - UBOGA ANČKA

rež. J. Kislinger

— premiera v CG 3. 12. 1956 —

Medvedje, gospod Balonček
strežaja ,

Zvezdoslovec Močerad in
uboga Ančka

Paži, kraljevič, kraljica, kralj,
Močerad, Tonka, Tinka, dvorjanka,
dvorjan, dvorni norec in
gospod Balonček

Ančka: Angelca Hlebecetova; Močerad: Marijan Dolinar; gospod Balonček: Avgust Sedej;
strežaja: Pavle Jeršin in Janez Skof; medved: Albin Penko; kralj: Sandi Krošl; kraljica:
Nada Božičeva; kraljevič: Slavko Belak; Tinka: Zora Cervinkova; Tonka: Tonka
Orešnikova; dvorni norec: Vlado Novak; scena: Sveta Jovanović; kostumi: Juro Kislinger.

CELJSKI GLEDALIŠKI LIST — Izhaja za vsako premiero. Delovno leto 1956-57, enajsti letnik, šesta številka. Obseg dve tiskovni poli; naklada tisoč izvodov. Lastnik in izdajatelj Mestno gledališče, predstavnik mr. ph. Fedor Gradišnik, urednik Herbert Grün, tisk Celjske tiskarne; vsi v Celju.

CENA 10 DINARJEV

Emajlirano
kuhinjsko posodo
znamke
„dva leva“
nudi v odlični
kvaliteti

Tovarna emajlirane posode • Celje

Tovarna tehtnic, Celje

TELEFON 21-41

izdeluje naslednje vrste tehtnic:

vagonske, vagonetske, mostne, avtomatske skladiščne, avtomatske za tehtanje žita, avtomatske za polnjenje vreč, avtomatske na transportnem traku, mlekarске tehtnice, tehtnice za tehtanje živine, decimalne, namizne in balančne. — Kot najnovejši proizvod je izdelava tehtnic za žerjave in tehtnic za doziranje. Izdelava kvalitetna